

Örebro universitet

Henrik Holmquist
BESLUT

2003-06-24
Reg.nr 641-315-99

Förnyad prövning av social omsorgsexamen vid Örebro universitet

Högskoleverket ifrågasätter rätten att utfärda social omsorgsexamen för Örebro universitet och anmodar universitetet att avhjälpa vissa brister.

Bakgrund

Högskoleverkets uppföljande utvärderingar av utbildningar inom vård och omsorg gav till resultat att utbildningen för social omsorgsexamen vid Örebro universitet bedömdes som icke högskolemässig (Högskoleverkets rapportserie 2000:5 R). Mot denna bakgrund beslöt Högskoleverket den 25 januari 2000 (Reg.nr 641-315-99) att överväga universitetets fortsatta rätt att utfärda social omsorgsexamen under förutsättning att en handlingsplan lämnades till verket. Den 2 maj 2000 inkom Örebro universitet med en sådan handlingsplan. Mot bakgrund av denna handlingsplan beslöt Högskoleverket den 20 juni 2000 (Reg.nr 641-315-99) att en förnyad prövning av rätten för Örebro universitet att utfärda social omsorgsexamen skulle göras inom en tvåårsperiod.

Sedan beslutet om förnyad prövning har högskolelagen, från den 1 januari 2001, tillförts 11 § som ger Högskoleverket möjlighet att återkalla en högskolas rätt att utfärda en viss examen. Då beslutet om förnyad prövning kom innan lagändringen är det inte möjligt att i nuläget återkalla rätten för Örebro universitet att utfärda social omsorgsexamen. Lagändringen innebär att om det inte finns förutsättningar att utfärda en viss examen skall Högskoleverket anmoda högskolan att inom en viss tid avhjälpa bristerna.

Förnyad prövning

För denna förnyade prövning har Högskoleverket anlitat tre ämnessakkunniga bedömare, professor Stina Johansson, som varit bedömargruppens ordförande, docent Birgitta Bergsten, docent Bengt G Eriksson och en student Jenny Söderberg. Förutom Jenny Söderberg är bedömarna desamma som vid den tidigare prövningen. Henrik Holmquist, Högskoleverket, har varit gruppens sekreterare.

BESLUT

2003-06-24

Reg.nr 641-315-99

Sid 2

De sakkunniga har granskat skriftligt material från Örebro universitet samt gjort ett platsbesök. Vid platsbesöket den 14 maj 2003 har samtal förts med rektor, prodekan, prefekt, programansvarig samt flera lärare och studenter.

De sakkunniga har lämnat sitt yttrande till Högskoleverket den 18 juni 2003. Yttrandet bifogas. Bedömningen har gjorts utifrån Högskoleverkets kvalitetskriterier, vilka grundar sig på högskolelagen och högskoleförordningen. De sakkunniga har i sitt yttrande särskilt utgått från den kritik som lämnades i ovannämnda rapport Utbildningar inom vård och omsorg 2000:5 R. Kommentarer i den rapporten angående Örebro universitets sociala omsorgsutbildning var sammanfattningsvis att övergångsmöjligheter till fördjupningsstudier behövde garanteras. För att nå högskolemässighet och stärka studenternas vetenskapliga förhållningssätt behövde utbildningens organisation utvecklas, genom integrering med andra relevanta utbildningar vid lärosätet. Vidare behövde de tidigare ämnena social omsorg och socialpedagogik förtydligas och fördjupas.

Bedömning

De sakkunniga riktar i sitt senaste yttrande omfattande kritik mot den sociala omsorgsutbildningen vid Örebro universitet. En avgörande invändning mot programmets nuvarande struktur är att bedömaregruppen anser att det finns brister avseende huvudämnet relevans för att nå målen för en social omsorgsexamen. De sakkunniga anser att det saknas lärarkompetens inom det sociala omsorgsområdet. Vidare påpekar de sakkunniga att integreringen med socionomutbildningen ej är godtagbar samt att utvecklingsinsatserna inom program och huvudämne inte är tillräckliga.

De sakkunniga nämner att vissa förbättringar har gjorts sedan den tidigare provningen, såsom att studenterna nu har möjlighet till fördjupningsstudier. Stödämnenas innehåll bedöms också som godtagbara för en social omsorgsexamen. Bedömaregruppen påpekar dock att det inte kan anses förenligt med målen för en social omsorgsexamen att studenterna får den mest relevanta kunskapen inom utbildningen presenterad och tenderad utan fördjupning.

I övrigt hänvisas till de sakkunnigas yttrande.

Beslut

Högskoleverket instämmer i de sakkunnigas yttrande och ifrågasätter rätten att utfärda social omsorgsexamen vid Örebro universitet. Örebro universitet anmodas att åtgärda de brister som framgår av bedömningen ovan.

Högskoleverket avser att genomföra en uppföljning om ett år, då lärosätet skall redogöra för åtgärder som vidtagits. Därefter fattas beslut om vidare åtgärder.

HÖGSKOLEVERKET

BESLUT

2003-06-24

Reg.nr 641-315-99

Sid 3

Detta beslut har fattats av universitetskanslern efter föredragning av utredare Henrik Holmquist i närvaro av avdelningschef Ragnhild Nitzler.

Sigbrit Franke

Henrik Holmquist

Kopia till:

Utbildningsdepartementet

De sakkunniga

Till universitetskanslern

Yttrande
2003-06 18

Bedömagruppens yttrande med anledning av förnyad prövning av social omsorgsexamen vid Örebro universitet

Sammanfattning

Med utgångspunkt i den tidigare kritiken mot sociala omsorgsprogrammet vid Örebro universitet, som föranledde beslut om förnyad prövning, konstaterar bedömagruppen sammanfattningsvis följande:

- Övergångsmöjligheter till fördjupningsstudier kan nu garanteras då studenterna har möjlighet att nå kandidatexamen. Studenterna får därmed också ytterligare möjligheter till vidareutbildning genom att de exempelvis kan söka sig vidare till forskarutbildning.
- Stödämnenas relevans för social omsorgsexamen är godtagbar. Stödämnenas kurser borde dock fördjupas och utvecklas för att bättre understödja en social omsorgsexamen.

Kvarvarande brister

- Fördjupningen inom huvudämnet socialt arbete är inte tillräcklig då det skulle behövas fler inslag av social omsorgskunskap. Det sociala omsorgsperspektivet är inte tillräckligt tydligt för studenterna i utbildningen.
- Antalet lärare med kompetens i social omsorg är för få.
- Integreringen med andra relevanta akademiska utbildningar vid lärosätet, t. ex. socionomutbildningen, är ej godtagbar. Utvecklingsarbetet inom huvudämnet och programmet är otillräckligt.

Bakgrund

Enligt Högskoleverkets tidigare beslut från den 20 juni 2000 (Reg.nr 641-315-99 ad) skall en förnyad prövning av rätten för Örebro universitet att utfärda social omsorgsexamen göras inom en tvåårsperiod.

För att göra denna förnyade prövning har Högskoleverket anlitat bedömarna Stina Johansson, professor och bedömargruppens ordförande, Birgitta Bergsten, docent, Bengt G Eriksson, docent och Jenny Söderberg, student. Förutom Jenny Söderberg är bedömarna samma personer som vid den tidigare prövningen. Henrik Holmquist, Högskoleverket, har fungerat som gruppens sekreterare.

Ärendet

Högskoleverkets uppföljande utvärderingar av utbildningar inom vård och omsorg gav till resultat att utbildningen för social omsorgsexamen vid Örebro universitet bedömdes som icke-högskolemässig (Högskoleverkets rapportserie 2000:5 R).

Sammanfattningsvis gavs följande kommentarer vid den tidigare prövningen:

- Övergångsmöjligheter till fördjupningsstudier behöver garanteras.
- För att nå högskolemässighet och stärka studenternas vetenskapliga förhållningssätt behöver utbildningens organisation utvecklas, genom integrering med andra relevanta utbildningar vid lärosätet.
- Ämnena¹ behöver förtydligas och fördjupas.

Mot denna bakgrund beslöt Högskoleverket den 25 januari 2000 (Reg.nr 641-315-99) att överväga universitetets fortsatta rätt att utfärda social omsorgsexamen under förutsättning att en handlingsplan lämnades till verket. Den 2 maj 2000 inkom Örebro universitet med en sådan handlingsplan. Högskoleverket gjorde efter detta bedömningen att de åtgärder som planerades, särskilt vad gäller integrationen av utbildningen i universitetet som helhet, bör ha varit genomförda minst ett år innan en förnyad prövning görs. Högskoleverket beslutade att en förnyad prövning av utbildningen skulle göras inom två år.

Förnyad prövning

Till grund för Högskoleverkets förnyade prövning ligger handlingsplanen från år 2000 samt en kompletterande skrivelse till denna från den 28 april 2003. Till skrivelsen hör ett stort antal bilagor i form av bl.a. utbildningsplaner, kursplaner och läraryrkebeskrivningar. Av mycket stor vikt för bedömningen är det platsbesök som genomfördes vid Örebro universitet den 14 maj 2003.

Högskoleförordningen reglerar social omsorgsexamen

Social omsorgsexamen regleras på följande sätt i Högskoleförordningen (bilaga 2, examensordning):

¹ Ämnena var vid den tidigare prövningen social omsorg och socialpedagogik.

" 36. Social omsorgsexamen

Social omsorgsexamen kan utfärdas för inriktning mot äldre, funktionshindrade och utvecklingsstörda eller mot socialpedagogiskt behandlingsarbete.

Omfattning

Social omsorgsexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om minst 100 poäng.

I examensbeviset skall anges vilken inriktning utbildningen avser.

Mål (utöver de allmänna målen i 1 kap. 9 § högskolelagen)

För att erhålla social omsorgsexamen skall studenten ha

- förvärvat de kunskaper och färdigheter, den personliga utveckling och den empatiska förmåga samt det kritiska tänkande som krävs för det sociala omsorgsarbetet,
- tillägnat sig kunskaper och färdigheter för att kunna bedriva, leda och utveckla social omsorgsverksamhet, grundad på en förståelse av samspelet mellan individers och grupper sociala situation, fysiska och psykiska hälsa i förhållande till samhälleliga och andra bakomliggande faktorer,
- förvärvat kännedom om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser.

Härutöver gäller de mål respektive högskola bestämmer. Förordning (2001:23)."

Organisation av sociala omsorgsprogrammet

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Örebro universitet, har ansvaret för det sociala omsorgsprogrammet. Programmet har två inriktningar, en mot socialpedagogik och en mot äldre och funktionshindrade. År 2002 hade programmet totalt 139 helårsstudenter och 131 helårsprestationer. Teoretisk och praktisk undervisning motsvarande 105 – 110 poäng av programmets totalt 140 poäng ges vid Institutionen för beteende, social och rättsvetenskap (BSR). I denna institution ingår socialt arbete, som sedan år 2000 är huvudämne i programmet. Ämnet samläses med socionomstudenterna under termin 1, 5 och 7. Samhällsvetenskapliga institutionen, Institutionen för vårdvetenskap och omsorg samt Institutionen för ekonomi, statistik och informatik bidrar till programmet med ett antal kurser i stödämnena. Totalt är drygt 30 lärare i varierande omfattning involverade i programmet. Det finns en programansvarig som för denna uppgift fått 25 procent av en tjänst tilldelat.

Bedömning

Här görs en genomgång med utgångspunkt i de synpunkter som låg till grund för beslut om förnyad prövning av examensrätt.

Övergångsmöjligheter till fördjupningsstudier

Övergångsmöjligheter till fördjupningsstudier har garanterats i och med att huvudämnet höstterminen 2000 blev socialt arbete och programmet förlängdes från 120 poäng till

140 poäng. Studenterna har nu möjlighet att avlägga kandidatexamen. C-kurs för programstudenterna kommer för första gången att genomföras under höstterminen 2003. Fem nya tiopoängs delkurser på C-nivå kommer då att erbjudas, bl.a. kursen Omsorgernas teori och praktik, som främst är riktad till de studenter som går programmets äldreinriktning.

Genom införandet av kandidatexamen kommer studenterna få möjligheter att läsa vidare på exempelvis forskarutbildning inom universitetet. Studenterna kan bland annat söka till forskarutbildningen inom Handikappcentrum vid Örebro universitet samt i ämnet socialt arbete.

Ämnenas relevans för en social omsorgsexamen

Stödämnenas relevans

Bedömaregruppen anser att stödämnenas relevans för en social omsorgsexamen är godtagbar, men att dess kurser ytterligare skulle kunna utvecklas för att bättre understödja en social omsorgsexamen. Detta beror till stor del på att samordningen av programmet har brister och behöver utvecklas.

Stödämnena/kurserna i programmet är rättsvetenskap (socialrätt och arbetsrätt med arbetsmiljörätt), gerontologi, statsvetenskap, socialpedagogik, sociologi och socialpsykologi, handikappvetenskap, företagsekonomi med inriktning mot offentlig förvaltning, samhällsekonomi med socialpolitik samt organisations och ledarskap (som ges inom ämnet kvinnovetenskap).² Att döma av kursplan och studenternas utlåtanden är kursen i organisation och ledarskap dock mer att betrakta som en kurs i genusteori än i ledarskap. Genom den programansvariges samordningsansvar för programmet sker "beställning" av kurser på de olika institutionerna som är involverade i programmet. De kursansvariga för de olika stödämnena försöker anpassa kurserna efter de behov som studenterna inom sociala omsorgsprogrammet har.

Bedömaregruppen har även funnit att en stor del av programmets ämnesrelevans ligger i stödämnena, som samtidigt inte ger någon fördjupning eftersom de endast ges på A nivå. Att få den mest relevanta kunskapen inom utbildningen presenterad och tenderad utan fördjupning kan inte anses förenligt med målen för en social omsorgsexamen. Flertalet kurser är 5 eller 10 poängskurser. För närvarande är det socialpedagoginriktningens 20 poäng inom socialpedagogik som är det mest omfattande stödämnet och det har förekommit diskussioner om att lyfta detta ämne även upp till B nivå.

² Beroende på inriktning på programmet och studentens egna val ser den poängmässiga kombinationen av olika kurser varierande ut för olika studenter.

De största skillnaderna mellan programmets bägge inriktningar vad avser poängfördelning är att kurserna i socialpedagogik och sociologi enbart läses av de studenter som går den socialpedagogiska inriktningen. Handikappvetenskap och gerontologi läses i princip enbart av de studenter som går inriktningen mot äldre och funktionshindrade.

Huvudämnets relevans

Bedömargruppen anser att social omsorg som kunskaps- och verksamhetsområde behöver tydliggöras, få större tyngd och utrymme inom ämnet socialt arbete. Innehållet i huvudämnet socialt arbete vid Örebro universitet har för närvarande bristande relevans för att nå målen för en social omsorgsexamen. Olika faktorer som hör samman ligger bakom denna slutsats; framförallt bristande lärarkompetens inom det sociala omsorgsområdet och en i undervisningen i huvudämnet alltför entydig inriktning mot de socionomstuderandes behov samt bristande utvecklingsinsatser av programmet vad gäller ämnesinnehåll.

Undervisningen inom huvudämnet

Undervisningen inom huvudämnet socialt arbete bedrivs genom storföreläsningar i samläsning med socionomstudenterna. Vid de seminarier som kompletterar storföreläsningarna är de sociala omsorgsstudenterna dock i separata grupper. Lärarna uppger att man vid dessa tillfällen försöker få in mer av de perspektiv som sociala omsorgsstudenter efterfrågar/behöver. Lärarna menar att grundkursen i socialt arbete är projektorienterad och att studenterna utifrån inriktning studerar samma aspekter utifrån olika perspektiv. En viss fördjupning mot sociala omsorgsområdet sker under programmets termin 5. Studenterna upplever också att deras yrkesidentitet stärks något under de fältförelagda studierna. De menar dock, vilket vi återkommer till nedan, att undervisningen i allt för hög utsträckning är inriktad mot socionomstudenternas behov. Det senare gäller i särskilt hög grad för studenter med inriktning mot äldre och funktionshindrade.

Bristande lärarkompetens inom det sociala omsorgsområdet

För att få ett tillräckligt djup inom huvudämnet behövs en ökad lärarkompetens inom det sociala omsorgsområdet, samt en omstrukturering av ämnesinnehållet. Huvudämnet bör berikas genom att det tillförs lärarkompetens inom kunskapsområdet för social omsorg. Stödämnenas inriktning mot det sociala omsorgsområdet skulle också stärkas genom ökad lärarkompetens inom gerontologi och handikappvetenskap. BSF-institutionen planerar att rekrytera en lektor i gerontologi, vilket skulle vara en nödvändig och positiv förstärkning.

För närvarande har endast ett fåtal lärare tillräcklig och adekvat kunskap om social omsorg som kunskapsområde och verksamhetsfält. När utbildningen tidigare fanns på Institutionen för vårdvetenskap och omsorg fanns en lärargrupp med yrkesmässig kompetens inom den sociala omsorgssfären, men med otillräcklig vetenskaplig kompetens. Sedan den tidigare granskningsomgången har fyra av dessa lärare disputerat. Samtliga utom en av dem har dock slutat. De lärare som nu är verksamma inom programmet har möjlighet till minst 20 procent kompetensutveckling som de flesta tar ut i form av forskning. Programmet har nu således mer vetenskapligt kunniga lärare vilket formellt ger en godtagbar forskningsanknytning, men de saknar relevant kunskap om social omsorg som yrkes- och verksamhetsfält. Skall en social omsorgsutbildning få

relevant forskningsanknytning krävs också att det på sikt byggs upp en forskning med den inriktningen inom huvudämnet.

Bedömargruppen anser att det skulle behöva tillföras ytterligare minst två lektorer med en tydligare inriktning mot social omsorg. Sådan kompetens finns troligen redan inom universitetet men hos personer som är verksamma på andra enheter och i flertalet fall inte är involverade i programmet. Relevant kompetens finns inom Institutionen för vårdvetenskap och omsorg, inom Handikappcentrum samt inom den fristående FoU enheten Forum äldre. Ökat samarbete med dessa enheter skulle kunna innebära en utveckling av en kunskapsproduktion av relevans för det sociala omsorgsprogrammet.

Alltför entydig inriktning mot de socionomstuderandes behov

Socialt arbete vid Örebro universitet är i sin inriktning alltför snävt definierat för att i tillräcklig utsträckning tillgodose sociala omsorgsstudenternas behov. Huvudämnets fokus ligger nu på behandling och förändringsarbete. Ett socialt omsorgsarbete, som innebär att skapa strategier för omsorgstagaren att leva i sin vardagsverklighet med i möjligaste mån bevarad livskvalitet, ges inte utrymme inom definitionen för socialt arbete vid Örebro universitet. Det är således för närvarande främst socionomstudenternas behov som ligger i fokus för huvudämnet. Studenterna har upptäckt dessa brister i samband med föreläsningstillfällena och påpekat problemen. De har dock inte fått något avgörande gehör för sina krav på en undervisning mer anpassad mot social omsorg.

Sociala omsorgsperspektivet är heller inte tillräckligt starkt i kursplanerna. Den kurslitteratur som ingår i kursplanerna går t.ex. inte tillräckligt djupt in på det sociala omsorgsområdet.

Det är främst programmets inriktning mot äldre- och funktionshindrade som är åsidosatt i förhållande till socionomutbildningen. Under storföreläsningar vänder sig lärarna exempelvis ofta enbart till socionomstudenterna i sina framställningar. Den socialpedagogiska inriktningen har däremot till viss del integrerats i socionomutbildningen. Socialpedagogstudenterna uppger att de känner mer samhörighet med socionomstudenterna än vad studenterna på inriktningen för äldre och funktionshindrade gör.

I högskoleförordningens mål för social omsorgsexamen fastställs att utbildningen även skall innebära personlig utveckling för studenterna. Detta kan exempelvis åstadkommas genom arbete i grupp som för den personliga utvecklingen framåt, då individerna i gruppen tvingas bli medvetna om sig själva, sina reaktioner och egna rollmönster. Men det krävs även att de studerande får möjlighet till individuellt stöd i sin personliga utveckling, t. ex. genom samtal. Bedömargruppen fick intrycket att studenterna för närvarande saknar detta.

Kursvärderingar genomförs men återkopplingen av dessa har enligt studenterna stora brister. Det finns även brister vad avser studenternas medverkan i utvecklingen av kurser. Studentrepresentanter finns dock i institutionsstyrelsen för BSR.

Bristande integrering med närliggande utbildningar vid lärosätet

En viktig kritik vid den tidigare prövningen av examensrätten rörde samverkan mellan Institutionen för vård och omsorg, där sociala omsorgsprogrammet då var placerat och Institutionen för samhällsvetenskap där socionomutbildningen då var placerad. Nu delar de bägge utbildningarna samma huvudämne och finns huvudsakligen inom samma institution. Trots detta har universitetet och den ansvariga fakulteten inte lyckats uppnå en acceptabel integrering mellan de bägge utbildningarna. Bristerna kvarstår och samverkan är fortfarande inte godtagbar. Samverkan med utbildningar med huvudsäte på Institutionen för vårdvetenskap och omsorg bör också förbättras.

Samverkan hindras av en oförmåga att hävda behovet av ämnesutveckling som har att göra med det som behandlats ovan, ledningsstrukturen samt bristen på vetenskapligt kompetenta lärare med inriktning mot social omsorg. Om det fanns en bas av lärare med vetenskaplig kompetens inom social omsorg skulle det kunna vara lättare att åstadkomma en ytterligare integration mellan de bägge utbildningarna.

Socialt arbete kan vara huvudämne i en social omsorgsexamen och delas med socionomprogrammet, men det kräver att socialt arbete också inrymmer social omsorg.

I framtiden kommer det eventuellt att ske ett närmande mellan socionomutbildningarna och de sociala omsorgsutbildningarna i Sverige. Detta sker mot bakgrund av att det finns ett stort behov av en bredare kompetens för att tillgodose de framtida behoven av social omsorg. Ett närmande och kanske en eventuell sammanslagning av dessa bägge yrkesexamina i framtiden kommer även att ställa krav på att socionomutbildningarna i landet innehåller en betydligt större andel av det kunskapsstoff som nu främst präglar de sociala omsorgsutbildningarna.

Bristande samverkan ger bristande utveckling

Programmet uppvisar brister avseende utvecklingsarbetet. Den programutveckling som kan ha förekommit under den tidigare organisationen har nu ersatts av en rent teknisk programsamordning. Det saknas för närvarande ett programråd eller motsvarande för programutveckling och samråd mellan de i utbildningen representerade institutionerna och ämnena samt för kontakter med yrkes- och verksamhetsfältet. Den tid som avsatts för den programansvarige läraren för att initiera och leda en sådan utveckling är helt otillräcklig.

Det förtjänar också att påpekas att flera viktiga nationella och regionala resurscentra för handikappade, framför allt för syn- och hörselskadade, finns placerade i Örebroregionen. Ett behov av utbildad personal finns således i regionen. En unik möjlighet till utvecklingsarbete finns i samarbete med dessa verksamheter.

Intresse finns men stöd saknas

Bedömargruppen har, hos flera av de ansvariga nyckelpersonerna, funnit att det finns en stor öppenhet och beredvillighet att diskutera programmets problem. Det finns också en tydligt uttryckt medvetenhet från universitetsledningens sida om det stora och växande

behovet av en bra social omsorgsutbildning. På motsvarande sätt tycks det finnas en medvetenhet om de hinder som finns för en gynnsam utveckling. De personer som har engagerat sig i att stärka och utveckla den sociala omsorgsutbildningen vid Örebro universitet har dock varken haft tillräcklig organisatorisk tyngd eller det stöd och de resurser som behövs för att göra de nödvändiga förändringarna.